

PROSTOR

21 [2013] 2 [46]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
21 [2013] 2 [46]
235-418
7-12 [2013]

Af

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

312-325 **MARKO RUKAVINA**
MLADEN OBAD ŠČITAROCI
KSENIJA PETRIĆ

PROSTORNO-URBANISTIČKI ASPEKTI
ZAŠTITE NEPOKRETNOGA
ARHEOLOŠKOG NASLIJEĐA
MEĐUNARODNI I NACIONALNI DOKUMENTI
O ZAŠTITI

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 72.025.21

SPATIAL AND URBAN-PLANNING
ASPECTS OF PROTECTION OF
IMMOVABLE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE
INTERNATIONAL AND NATIONAL
PROTECTION-RELATED DOCUMENTS

SUBJECT REVIEW
UDC 72.025.21

SL. 1. PULA, ČETVRT SV. TEODORA, ARHEOLOŠKI NALAZI — *DOMUS* I REKONSTRUKCIJA HRAMA S POLOKOM AMFORA

FIG. 1. PULA, ST THEODORE QUARTER, ARCHAEOLOGICAL REMAINS — *DOMUS* AND A RESTORED TEMPLE WITH AMPHORAE

MARKO RUKAVINA¹, MLADEN OBAD ŠĆITAROCI¹, KSENIJA PETRIĆ²

¹SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

²MINISTARSTVO KULTURE
KONZERVATORSKI ODJEL U ZAGREBU
HR – 10000 ZAGREB, MESNICKA 49

PREGLEDNI ZNAISTVENI ČLANAK

UDK 72.025.21

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.02. – URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 17. 7. 2013. / 10. 12. 2013.

¹UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

²MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF CROATIA
DIRECTORATE FOR THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE
HR – 10000 ZAGREB, MESNICKA 49

SUBJECT REVIEW

UDC 72.025.21

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.02. – URBAN AND PHYSICAL PLANNING

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 17. 7. 2013. / 10. 12. 2013.

PROSTORNO-URBANISTIČKI ASPEKTI ZAŠTITE NEPOKRETNOGA ARHEOLOŠKOG NASLIJEĐA MEĐUNARODNI I NACIONALNI DOKUMENTI O ZAŠTITI

SPATIAL AND URBAN-PLANNING ASPECTS OF PROTECTION OF IMMOVABLE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE INTERNATIONAL AND NATIONAL PROTECTION-RELATED DOCUMENTS

ARHEOLOŠKO NASLIJEĐE
INTEGRALNA ZAŠTITA
PROSTORNO PLANIRANJE
URBANISTIČKO PLANIRANJE

ARCHAEOLOGICAL HERITAGE
INTEGRATED PROTECTION
PHYSICAL PLANNING
URBAN-PLANNING

Istraživanje ukazuje na zaštitu i korištenje nepokretnoga arheološkog naslijeđa s urbanističko-planerskog motriska. Analizom najvažnijih međunarodnih dokumenata o zaštiti istražena su postojeca teorijska i pravna polazišta za zaštitu i unaprjeđenje arheološkoga naslijeđa u urbanističkom i prostornom planiranju. U sklopu istraživanja analizirana je ta problematika u Hrvatskoj od druge polovice 20. stoljeća do danas.

This research paper focuses on the protection and usage of immovable archaeological heritage from an urban-planning perspective. The analysis of the international and national protection-related documents has served as a basis for a research into theoretical and legal starting points for the protection and improvement of the archaeological heritage within the fields of urban and physical planning.

UVOD

INTRODUCTION

Suvremena zaštita kulturno-povijesnoga, a time i arheološkoga naslijeđa kao njegova dijela, temelji se na multidisciplinarnom pristupu koji uključuje i područje urbanizma i prostornog planiranja. Pod pojmom zaštita podrazumijeva se širok raspon mjera i postupaka usmjerenih razumijevanju kulturnoga naslijeđa, poznavanju njegove povijesti i značenja, dokumentiranju, očuvanju i zaštiti njegove fizičke strukture, prezentaciji te općem unaprjeđenju. Teoretska, stručna, etička, pravna i znanstvena načela zaštite definirana su na međunarodnoj razini u brojnim dokumentima.

Prekretnicu u razvoju ideje zaštite predstavlja razdoblje nakon velikih razaranja kulturnoga naslijeđa u Drugome svjetskom ratu kada započinje suvremeni pristup zaštiti pa se osnivaju prve međuvladine organizacije koje među brojnim temama reguliraju i problematiku zaštite kulturno-povijesnoga naslijeđa (Obrazovna, znanstvena i kulturna organizacija Ujedinjenih naroda [UNESCO] 1946., Vijeće Europe [COE] 1949.) te međunarodne stručne organizacije posvećene isključivo problematici zaštite kulturno-povijesnoga naslijeđa (Međunarodni savjet za muzeje [ICOM] 1946., Međunarodni savjet za spomenike i mjesta [ICOMOS] 1965.).

Jedno je od temeljnih polazišta u ostvarivanju ciljeva suvremene zaštite uključivanje i integracija kulturno-povijesnoga naslijeđa u su-

vremeni život što se smatra najboljim oblikom njegove zaštite, koja se u brojnim slučajevima ostvaruje i metodama urbanističkog i prostornog planiranja. Od posebne je važnosti tema zaštite arheološkoga naslijeđa ponajprije zbog činjenice da ono ima neprocjenjivu vrijednost za spoznaju o povijesti ljudske zajednice, a u svojoj je biti neobnovljiv resurs.

Cilj je ovoga rada analizom važnijih međunarodnih i nacionalnih dokumenata o zaštiti istražiti postojeća teorijska i pravna polazišta za uključivanje problematike zaštite i unaprjeđenja nepokretnoga arheološkoga naslijeđa u metodu urbanističkog i prostornog planiranja. Naglašava se potreba novih istraživanja s ciljem unaprjeđenja postojećih i razvoja novih metoda urbanističkog i prostornog planiranja kako bi se uskladili ciljevi suvremenoga društvenog i gospodarskog razvoja sa zaštitom arheološkoga naslijeđa.

Polazište je istraživanja u prepoznavanju arheološkoga naslijeđa kao potencijala prostornog i održivog razvoja koji kroz njegovu zaštitu, unaprjeđenje i korištenje pridonosi očuvanju identiteta zajednice, suvremenom stvaralaštvu te ukupnom društvenom, gospodarskom i prostornom razvoju.

1 Pojam *konvencija* (*convention*) danas se općenito koristi za formalne multilateralne sporazume s većim brojem stranaka. Obično su otvorene za sudjelovanje cjelokupne međunarodne zajednice ili velikog broja država. Termin konvencija obično se koristi za instrumente/dokumente dogovorene pod pokroviteljstvom međunarodnih organizacija. [http://treaties.un.org/Pages/Overview.aspx?path=overview/definition/page1_en.xml]

2 Pojam *povelja* (*charter*) koristi se za posebno formalne i svečane instrumente/dokumente u kojima se postavljaju odnosno proklamiraju osnovna načela nekoga međunarodnog sporazuma ili osnove međunarodne politike. [http://treaties.un.org/Pages/Overview.aspx?path=overview/definition/page1_en.xml, <http://hjp.novi-liber.hr>]

3 Pojam *deklaracija* (*declaration*) koristi se za različite međunarodne instrumente/dokumente koji nisu uvijek pravno obvezujući. Često se pojam namjerno koristi kako bi se istaknulo da stranke nisu pravno vezane, već samo žele istaknuti određene težnje. [http://treaties.un.org/Pages/Overview.aspx?path=overview/definition/page1_en.xml]

4 Rješenje, odluka, izjava, stajalište, zaključak (npr. nekoga kongresa, konferencije, skupštine, savjetovanja) o određenim pitanjima od općeg interesa ili o budućim datcima. [*** 1969: 458]

5 Ono što se daje kao savjet [<http://hjp.novi-liber.hr>]

6 Pravilo ili kodeks ponašanja [<http://hjp.novi-liber.hr>]

7 Usvojena i određena obveza koja uređuje odnose i postupke u društvu [<http://hjp.novi-liber.hr>]

8 Međunarodne konvencije mogu donijeti samo međuvladine (političke) organizacije, kao što su UNESCO ili Vijeće Europe. Republika Hrvatska ratificirala je sljedeće dokumente: *Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* 1993. godine na temelju notifikacija o sukcesiji (SFRJ) je ratificirala ovu konvenciju 1974. godine), *Konvenciju o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba* 1993. godine na temelju notifikacija o sukcesiji, UNESCO-ovu *Konvenciju o mjerama zabrane i sprječavanju nedozvoljenog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara* 1993. godine na temelju notifikacija o

ARHEOLOŠKO NASLIJEDE U MEĐUNARODNIM DOKUMENTIMA ZAŠTITE: PROSTORNO-URBANISTIČKO MOTRIŠTE

ARCHAEOLOGICAL HERITAGE IN INTER- NATIONAL PROTECTION-RELATED DOCU- MENTS: URBAN-PLANNING PERSPECTIVE

Međunarodne dokumente koji se odnose na zaštitu arheološkoga naslijeđa dijelimo u dvije skupine: one općeg tipa koji se odnose na graditeljsko/materijalno naslijeđe u cjelini (uključuju i arheološko naslijeđe) te one koji se isključivo odnose na arheološko naslijeđe. Druga mogućnost razvrstavanja dokumenata jest prema međunarodnim svjetskim i europskim organizacijama koje su ih donijele: UNESCO, ICOMOS, Vijeće Europe. Istražene su različite vrste dokumenata: konvencije¹, povelje², deklaracije³, rezolucije⁴, preporuke⁵, načela⁶ i propisi⁷, koje prema procesu donošenja možemo podijeliti na stručne i političke, ovisno o organizaciji koja ih donosi. Od navedenih dokumenata samo su ratificirane međunarodne konvencije pravno obvezujuće za države potpisnice, dok su ostali međunarodni dokumenti temeljna teorijska osnova suvremene zaštite.⁸ U radu su analizirani međunarodni dokumenti koji obuhvaćaju i prostorni aspekt zaštite arheološkoga naslijeđa, a čine teorijsko polazište za analizu s prostorno-urbanističkog motrišta.⁹ Ostali međunarodni dokumenti koji obrađuju i druge aspekte zaštite arheološkoga naslijeđa nisu uključeni (pokretno arheološko naslijeđe, podvodno arheološko naslijeđe, dokumentacija, obrazovanje, kulturni turizam itd.).

sukcesiji, *Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti arhitektonskog blaga Europe* 1994. godine na temelju pristupa (akcesije), UNIDROIT-ovu *Konvenciju o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima* 2000. godine, *Konvenciju o europskim krajobrazima* 2002. godine, *Europsku konvenciju o zaštiti arheološke baštine* (revidiranu) 2004. godine, *Konvenciju o zaštiti podvodne kulturne baštine* 2004. godine, *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* 2005. godine, *Okvirnu konvenciju Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo* 2007. godine.

⁹ Iz tih dokumenata u ovom je radu izdvojen samo prostorni aspekt zaštite.

¹⁰ The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments.

¹¹ Problematika određivanja javnog interesa jedan je od temeljnih zadataka prostornog i urbanističkog planiranja. [http://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments]

¹² United Nations Educational, Science and Cultural Organization

¹³ Od te skupine dokumenata samo je pet pravno obvezujućih za zemlje potpisnice: *Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba* (1954.), *Konvencija o mjerama zabrane i sprječavanju nedozvoljenog uvoza, izvoza i prijenosu vlasništva kulturnih dobara* (1970.), *Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* (1972.), *Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine* (2001.), *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* (2003.).

PRVI MEĐUNARODNI KONGRES ARHITEKATA I TEHNIČARA KOJI SE BAVE POVIJESNIM SPOMENICIMA

THE FIRST INTERNATIONAL CONGRESS OF ARCHITECTS AND TECHNICIANS OF HISTORIC MONUMENTS

Početak međunarodnog sustava zaštite graditeljskoga naslijeđa obilježio je *Prvi međunarodni kongres arhitekata i tehničara koji se bave povijesnim spomenicima* održan u Ateni 1931. godine, gdje je usvojen prvi međunarodni stručni dokument o zaštiti – *Atenska povelja o restauraciji povijesnih spomenika*. Povelja obuhvaća i zaštitu arheološkoga naslijeđa pa već i tada upućuje na određene prostorne aspekte zaštite.

- Atenska povelja o restauraciji povijesnih spomenika¹⁰ obrađuje problem restauracije spomenika u sedam zaključaka, a ponajprije je usmjerena na zaštitu antičkih/drevnih spomenika (*ancient monuments*). U povelji se ističe važnost zaštite područja koje okružuje povijesni spomenik te očuvanje slikovitih vizura koje formiraju i određuju prostorni smještaj spomenika. Za arheološko naslijeđe (ruševine) naglašava se obveza zaštite, a pri konzervaciji dopušta se primjena metode anastilozije i korištenja suvremenih materijala. Za arheološka nalazišta koja nije moguće restaurirati propisano je nakon istraživanja ponovno zatrpavanje. Povelja se dotiče i pitanja vlasništva nad spomenikom te prepoznaje određena prava zajednice u odnosu na privatno vlasništvo.¹¹

OBRAZOVNA, ZNAJSTVENA I KULturnA ORGANIZACIJA UJEDINJENIH NARODA – UNESCO

UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION – UNESCO

Svjetska međuvladina organizacija UNESCO¹² je donijela brojne dokumente o zaštiti kulturno-povijesnog naslijeđa u razdoblju od 1954. godine do danas.¹³ Od tih dokumenata u ovom je radu izdvojeno šest koji obuhvaćaju i prostorni aspekt zaštite arheološkoga naslijeđa. Samo jedan od njih se isključivo odnosi na arheološko naslijeđe (*Preporuka o međunarodnim načelima koje treba primjenjivati pri arheološkim iskapanjima*), donesen među prvim UNESCO-ovim dokumentima već 1956. godine, dok ga ostali dokumenti obuhvaćaju kao sastavni dio zaštite kulturno-povijesnog/graditeljskog naslijeđa. Od analiziranih dokumenata za zemlje potpisnice pravno je obvezujuća samo *Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* iz 1972. godine.

• Preporuka o međunarodnim načelima koje treba primjenjivati pri arheološkim iskapanjima¹⁴ [New Delhi, 1956.] prva je u nizu dokumenata koji reguliraju isključivo zaštitu arheološkog naslijeđa.¹⁵ S prostornog je motrišta vrijednost preporuke u naglašavanju potrebe prezentacije istraženih arheoloških nalazišta te njihove uporabe omogućavanjem pristupa javnosti i turističkih obilazaka u svrhu obrazovanja. Preporuča se očuvanje arheoloških rezervi (*archaeological reserves*) u službi budućih istraživanja te osnivanje obrazovnih ustanova ili muzeja u blizini značajnih arheoloških nalazišta.¹⁶

• Preporuka o zaštiti ljepote i karaktera pejzaža i predjela¹⁷ [Pariz, 1962.] samo se posredno odnosi na arheološko naslijeđe. Preporukom se prvi puta ističe potreba za uključivanjem postavki zaštite krajolika u urbanističke i prostorne planove kao jedne od metoda provođenja njihove zaštite. Ukazuje se na potrebu proglašenja pravne zaštite područja oko spomenika (*izolirani predjeli*) čime se bez dopuštenja nadležnih institucija sprječava uništavanje predjela ili mijenjanja stanja mjesta i izgleda.¹⁸

• Preporuka o zaštiti spomenika kulture ugroženim izvođenjem javnih i privatnih radova¹⁹ [Pariz, 1968.] uočava potrebu usklađivanja zaštite kulturno-povijesnog naslijeđa s promjenama koje uvjetuje društveni i gospodarski razvoj. Prema toj preporuci zaštita spomenika bi morala postati obveza svakog urbanističkog plana, posebice u povijesnim gradovima. Njihova pristupačnost javnosti se prepoznaje kao mogući doprinos gospodarskom i društvenom razvoju kroz razvoj turizma. Preporuka se zauzima za očuvanje spomenika *in situ* i za zaštitu značajnih arheoloških nalazišta. Arheološka nalazišta (rezervati) trebaju biti pravno zaštićeni i otkupljeni kao nekretnine. Preporuka ističe i mogućnost izvlaštenja ako se za to ukaže potreba.²⁰

• Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine²¹ [Pariz, 1972.] predstavlja temelj za zaštitu kulturnog i prirodnog naslijeđa izuzetne univerzalne vrijednosti koje treba zaštititi kao dio naslijeđa čovječanstva. U definiciji kulturnog naslijeđa obuhvaćeni su elementi i strukture arheološkog karaktera.²²

• Preporuka o zaštiti povijesnih cjelina i njihovoj ulozi u suvremenom životu²³ [Nairobi, 1976.] ističe integraciju povijesnih cjelina u suvremeni život kao temeljni zadatak urbanističkog i prostornog planiranja na svim razinama. Povijesne cjeline, uključujući i arheološke lokalitete, treba promatrati integralno s njihovom okolinom. Potrebno je voditi računa o vizuri na izdvojeni spomenik ili cjelinu, ali i obrnuto. Preporuka ukazuje na važnost izrade multidisciplinarnih znanstvenih studija prije razrade planova o zaštiti (*conservation plan*), koje osim konzervatora

uključuju i arhitekta, urbaniste, planere, sociologe i pejzažne arhitekta. Navedene su brojne prostorne mjere zaštite, a potiču se i daljnja istraživanja veza između zaštite i prostornog planiranja i uređenja.²⁴

• Preporuka o povijesnim gradskim krajolicima²⁵ [Pariz, 2011.] donosi suvremena načela zaštite koja se temelje na održivom razvoju i primjeni pejzažnog pristupa (*historic urban landscape approach*).²⁶ Osnovna je postavka tog pristupa potreba za integracijom zaštite urbanih područja, upravljanja te planskih strategija s procesima lokalnog razvoja i urbanističkim planiranjem. Urbano naslijeđe, sa svojim materijalnim i nematerijalnim sastavnicama, tom je preporukom postavljeno kao ključni resurs unaprjeđenja urbanih područja, koji potiče gospodarski razvoj i društvenu povezanost. Zaštita je prepoznata kao dio strategije za postizanje ravnoteže između urbanog rasta i kvalitete života temeljenog na održivosti.²⁷

MEĐUNARODNI SAVJET ZA SPOMENIKE I MJESTA – ICOMOS

INTERNATIONAL COUNCIL ON MONUMENTS AND SITES – ICOMOS

Svjetska međunarodna stručna organizacija ICOMOS²⁸ (posvećena isključivo problematici zaštite kulturno-povijesnog/graditeljskog naslijeđa) donijela je brojne dokumente o zaštiti

¹⁴ Recommendation on International Principles Applicable to Archaeological Excavations

¹⁵ Vrlo rana godina donošenja ovog dokumenta ukazuje na važnost teme zaštite arheološkoga naslijeđa.

¹⁶ BRGULJAN, 1985: 75-82

¹⁷ Recommendation concerning the Safeguarding of Beauty and Character of Landscapes and Sites

¹⁸ BRGULJAN, 1985: 87-92

¹⁹ Recommendation concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private works

²⁰ BRGULJAN, 1985: 98-106

²¹ Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage

²² BRGULJAN, 1985: 49-60

²³ Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas

²⁴ BRGULJAN, 1985: 116-126

²⁵ Recommendation on the Historic Urban Landscape, including a glossary of definitions

²⁶ „*Historic urban landscape approach* je usmjeren zaštititi kvalitete ljudskog okoliša, unaprjeđenju održivog korištenja gradskih prostora te promicanju društvene i sadržajne raznolikosti. Taj pristup povezuje ciljeve zaštite urbanog naslijeđa s ciljevima društvenog i gospodarskog razvoja. Temelji se na uravnoteženom i održivom odnosu između urbanog i prirodnog okoliša te potrebama sadašnjih i budućih generacija u odnosu na naslijeđe iz prošlosti.” [http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=48857&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html]

²⁷ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=48857&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

²⁸ International Council of Monuments and Sites

²⁹ Ukupno dvadeset i šest znanstvenih odbora koji pokrivaju teme zaštite od čisto teorijskih do tehničkih (pojedini materijali)

od 1960-ih godina do danas. Među njima u radu je izdvojeno deset koji reguliraju i prostorni aspekt zaštite arheološkoga naslijeđa. Jedan od dokumenata isključivo se odnosi na arheološko naslijeđe (*Povelja o zaštiti i upravljanju arheološkim naslijeđem*), usvojen 1990. godine, dok ga drugi analizirani dokumenti uključuju kao sastavni dio ukupnoga kulturno-povijesnog/graditeljskog naslijeđa. ICOMOS-ovi dokumenti nisu pravno obvezujući, temelje se na radu ICOMOS-ovih znanstvenih odbora³⁹, a predstavljaju stručnu i teorijsku osnovu zaštite kulturno-povijesnog naslijeđa na svjetskoj razini, obuhvaćajući sva gledišta zaštite i različite vrste kulturno-povijesnog naslijeđa.

• Međunarodna povelja o zaštiti i restauraciji spomenika i mjesta³⁰ [1964., *Venecijanska povelja*] proširuje načela zaštite, određena 1931. godine Atenskom poveljom, te predstavlja sve do danas temeljni dokument za provođenje zaštite i restauracije graditeljskoga naslijeđa. Poveljom je proširena definicija povijesnih spomenika pa ona uključuje i spomenike skromnije vrijednosti. Ističe se da zaštita spomenika podrazumijeva i očuvanje njegova smještaja. Ako je očuvan povijesni smještaj, potrebno ga je sačuvati, a nisu dopušteni izgradnja, rušenje ili zahvati koji bi promijenili odnose volumena i boja. Za arheološko naslijeđe (ruševine) propisana je obveza održavanja i zaštite, a konzervatorskim se zahvatima uz primjenu dopuštenih

metoda³¹ (anastiloza, razlika povijesnoga i novoga integrirajućeg materijala) treba postići razumljivost spomenika.³²

• Povelja o zaštiti povijesnih gradova i urbanih područja³³ [1987., *Washingtonska povelja*] ističe važnost harmonične prilagodbe povijesnih područja suvremenom životu. Zaštita povijesnih gradova i urbanih područja trebala bi biti dio politike prostornog i urbanističkog planiranja. Poveljom se obvezuje i primjerena zaštita arheoloških nalaza te arheološka istraživanja. Plan zaštite (*conservation plan*)³⁴ povijesnih gradova i urbanih područja morao bi obuhvatiti sve relevantne čimbenike zaštite, uključujući nepokretno arheološko naslijeđe.³⁵

• Povelja o zaštiti i upravljanju arheološkim naslijeđem³⁶ [ICAHM³⁷, 1990., *Povelja iz Lausanne*] postavlja načela koja se odnose na različite aspekte zaštite i upravljanja arheološkim naslijeđem. Povelja ističe arheološko naslijeđe kao neobnovljiv resurs i naglašava potrebu uključivanja zaštite arheološkoga naslijeđa, kao sastavnog dijela, u politiku urbanističkog i prostornog planiranja. Ističe se važnost očuvanja arheoloških rezervi i primjena metode zaštite arheološkoga naslijeđa *in situ*. Preporuča se korištenje nedestruktivnih metoda arheoloških istraživanja, a arheološka iskopavanja dopuštena su samo iznimno u svrhu istraživanja ili prezentacije nalazišta, uz ostavljanje dijela za buduća istraživanja. U slučajevima kada je odobreno uništenje arheološkoga nalazišta obvezna su potpuna arheološka istraživanja i dokumentiranje. Prije građevnih zahvata, koji se smatraju najvećom prijetnjom arheološkom naslijeđu, propisana je obveza izrade *studije utjecaja* na arheološko naslijeđe. Naglašava se i važnost donošenja pravnog akta o privremenoj zaštiti (*temporary protection*) tek otkrivenih nalazišta. Prezentacija arheološkoga naslijeđa javnosti istaknuta je kao najvažniji oblik njegove promocije i razumijevanja.³⁸ Povelja ističe da zaštita arheološkoga naslijeđa podrazumijeva mjere održavanja, konzervacije i upravljanja koje se moraju zasnivati na suradnji stručnjaka brojnih područja.³⁹

• Dokument o autentičnosti iz Nare⁴⁰ [1994.] donosi nova polazišta u vrjednovanju kulturnog naslijeđa kojima se prosudba njegove vrijednosti i autentičnost ne ocjenjuje prema nepromjenjivim kriterijima, već je moguća samo u odnosu na kulturni kontekst kojem ono pripada. Među čimbenicima koji određuju autentičnost navode se i prostorni elementi lokacije i smještaja. Kriteriji vrjednovanja autentičnosti postavljeni za kulturno naslijeđe u cjelini primjenjuju se i na arheološko naslijeđe koje se posebno ne izdvaja.⁴¹

• Povelja iz Burre⁴² [1979.-1999., nacionalni odbor ICOMOS-a, Australija] određuje načela i proces zaštite mjesta kulturnog značenja koja obuhvaćaju i arheološka nalazišta. Po-

³⁰ International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter 1964), Povelja je usvojena na II. međunarodnom kongresu arhitekata i tehničara koji se bave povijesnim spomenicima. Povelja propisuje uži konzervatorski aspekt provedbe fizičkih mjera zaštite nepokretnoga kulturnog naslijeđa. Usprkos rigoroznim stajalištima i naglašenoj potrebi njihove promjene, povelja je ostala na snazi kao ključni dokument zaštite.

³¹ Poveljom se isključuje primjena metode rekonstrukcije spomenika.

³² http://www.international.icomos.org/charters/venice_e.pdf

³³ Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (Washington Charter 1987)

³⁴ Povelja pretpostavlja i izradu plana zaštite – specifičnoga, metodološki prilagođenoga konzervatorsko-urbanističkog dokumenta za povijesne gradove i urbana područja.

³⁵ http://www.international.icomos.org/charters/town5_e.pdf

³⁶ Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage

³⁷ Međunarodni odbor ICOMOS-a za upravljanje arheološkim naslijeđem (*International Committee on Archaeological Heritage Management*)

³⁸ Poveljom su dopuštene rekonstrukcije u službi istraživanja i interpretacije, ali se preporuča da one nisu izravno na arheološkim ostacima.

³⁹ http://www.international.icomos.org/charters/arch_e.pdf

⁴⁰ The Nara Document on Authenticity

⁴¹ <http://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf>

⁴² The Burra Charter (The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance)

velja ističe da zaštita podrazumijeva i zadržavanje odgovarajućega vizualnog smještaja te nije dopuštena nova izgradnja ili rušenje, koji negativno utječu na njegovu vrijednost. Arheološka iskopavanja dopuštena su samo u cilju prikupljanja podataka potrebnih za donošenje odluke o zaštiti/konzervaciji ili u slučaju kada će arheološki ostatci biti uništeni ili nedostupni.⁴³

- Deklaracija o zaštiti smještaja povijesnih građevina, mjesta i područja iz Xi'ana⁴⁴ [2005.] uvodi pojam i daje definiciju smještaja (*setting*) kao neposrednog i proširenog okoliša koji je dio spomenika, mjesta i područja ili pridonosi njihovom značenju i prepoznatljivu karakteru⁴⁵, a obuhvaća njihov materijalni i nematerijalni kontekst. Razumijevanje smještaja zahtijeva multidisciplinarn pristup. Deklaracija ističe potrebu razvijanja metode planiranja zaštite i upravljanja smještajem, uspostavljanja dodirnih predjela (*buffer zone*) te kontrole njegovih brzih promjena. Upravljanje smještajem ne isključuje mogućnost promjene, ali u slučaju nove izgradnje potrebna je procjena njena utjecaja (*heritage impact assessment method*). Deklaracija naglašava potrebu poticanja interdisciplinarnosti kao redovitog načina rada u zaštiti i upravljanju smještajem, gdje se među relevantnim područjima navode i urbanističko, prostorno i pejzažno planiranje.⁴⁶

- Deklaracija o zaštiti duha mjesta iz Qube-ca⁴⁷ (2008.) prepoznaje važnost duha mjesta (*spirit of place, genius loci*) koji je određen svojim materijalnim i nematerijalnim elementima. Deklaracija ističe da zbog svoje složenosti razumijevanje, očuvanje i prenošenje duha mjesta zahtijeva multidisciplinarni pristup.⁴⁸

- *Icomosova* povelja o interpretaciji i prezentaciji mjesta kulturnog naslijeđa⁴⁹ [Quebec, 2008.] prepoznaje interpretaciju i prezentaciju kao dio ukupnog procesa zaštite i upravljanja naslijeđem te postavlja sedam načela interpretacije i prezentacije.⁵⁰ S prostornog motrišta povelja ističe potrebu fizičkog pristupa naslijeđu i izvedbu interpretativne infrastrukture (kiosci, staze i obavijesne ploče) koja mora biti usklađena s karakterom prostora i smještajem, te lako prepoznatljiva. Koncerti, dramske izvedbe i ostali interpretacijski programi na mjestima kulturnog naslijeđa moraju biti pomno planirani kako bi se zaštitila njihova vrijednost i fizička okolina.⁵¹

- Načela čuvanja i upravljanja povijesnim gradovima i urbanim područjima iz Vallette⁵² [2011.] jest međunarodni dokument koji redefinira ciljeve, stajališta i potrebne alate zaštite i upravljanja povijesnim gradovima i urbanim područjima te njihovim smještajem. Načela obuhvaćaju mnoge prostorne aspekte zaštite, a arheološko naslijeđe uključeno je u definiciju povijesnih gradova i urbanih područja. Dokument prepoznaje zaštitu i integraciju povijesnih i tradicijskih područja u

suvremeni život zajednice kao temelj za urbanističko planiranje i prostorni razvoj.⁵³

- Deklaracija o naslijeđu kao pokretaču razvoja iz Pariza⁵⁴ [2011.] ističe dvojak odnos naslijeđa i razvoja, gdje s jedne strane brojni aspekti razvoja ugrožavaju naslijeđe, dok se s druge strane ono postavlja kao važan čimbenik razvoja. Deklaracija vidi rješenje tih odnosa u uključivanju naslijeđa u zamisao održivog razvoja te donosi načela i preporuke o korištenju, promoviranju i unaprjeđenju naslijeđa u kontekstu regionalnog razvoja, razvoja turizma i gospodarstva.⁵⁵

VIJEĆE EUROPE – COE

THE COUNCIL OF EUROPE – COE

Vijeće Europe (COE)⁵⁶ kao europska međuvladina organizacija donijelo je brojne dokumente o zaštiti kulturno-povijesnog/graditeljskog naslijeđa u razdoblju od 1954. godine do danas. U radu je izdvojeno dvanaest koji obuhvaćaju i prostorni aspekt zaštite arheološkog naslijeđa. Pet se isključivo odnosi na arheološko naslijeđe (*Europska konvencija o zaštiti arheološkog naslijeđa, Preporuka R(89)5 koja se odnosi na zaštitu i unaprjeđenje arheološkog naslijeđa u kontekstu urbanističkog i prostornog planiranja, Europska konvencija o zaštiti arheološkog naslijeđa /revidirana/, Povelja iz Verone o korištenju antičkih mjesta izvedbe te „Arheologija i urbani projekt” – Europski propis dobre prakse*), dok ga ostali analizirani dokumenti posredno obuhvaćaju kao

43 http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/BURRA-CHARTER-1999_charter-only.pdf

44 Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas. Autori su se odlučili za prijevod engleskog termina *setting* hrvatskim terminom smještaj (može se koristiti i termin okolina).

45 Koja uključuju i arheološko naslijeđe.

46 <http://www.international.icomos.org/charters/xian-declaration.pdf>

47 Québec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place

48 http://www.international.icomos.org/quebec2008/quebec_declaration/pdf/GA16_Quebec_Declaration_Final_EN.pdf

49 The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites

50 Interpretacija i prezentacija kulturno-povijesnog naslijeđa pretpostavlja suvremeno korištenje i posjećivanje naslijeđa u službi njegove zaštite, promocije, edukacije javnosti i razvoja turizma. Povelja ima izrazitu primjenu u zaštiti arheoloških nalazišta.

51 http://www.international.icomos.org/charters/interpretation_e.pdf

52 The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas

53 http://www.international.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf

54 The Paris Declaration On heritage as a driver of development

55 http://www.international.icomos.org/Paris2011/GA2011_Declaration_de_Paris_EN_20120109.pdf

56 Council of Europe

57 European Cultural Convention

58 *** 2002: 63-66

sastavni dio problematike zaštite kulturno-povijesnog naslijeđa. Za europske zemlje potpisnice pravno su obvezujuće četiri konvencije (*Konvencija o zaštiti arhitektonskog naslijeđa Europe*, *Europska konvencija o zaštiti arheološkog naslijeđa /revidirana/*, *Europska konvencija o krajoliku* te *Okvirna konvencija Vijeća Europe o vrijednostima kulturnog naslijeđa za društvo*). Po brojnosti dokumenata posvećenih arheološkom naslijeđu može se zaključiti da je arheološko naslijeđe od Vijeća Europe prepoznato kao važan resurs koji je potrebno očuvati, ali i pravno regulirati njegovu zaštitu.

- Europska kulturna konvencija⁵⁷ [Pariz, 1954.] uspostavlja koncept zajedničkoga kulturnog naslijeđa Europe koje je potrebno sačuvati i osigurati mu pristupačnost.⁵⁸

- Rezolucija (68)12 o aktivnom održavanju spomenika, skupina i područja građevina povijesnog i umjetničkog značaja u kontekstu regionalnog planiranja⁵⁹ [1968.] ističe prostorno planiranje kao najprimjereniji oblik rješavanja problematike izgrađenog okoliša na harmoničan način. Integracija spomenika, skupina i područja građevina povijesnog i umjetničkog značenja u urbani i ruralni život smatra se najboljim načinom za njihovu zaštitu te predstavlja obogaćenje ljudskog okoliša. Rezolucija ističe potrebu zaštite područja koja okružuju spomenike i potrebu uključivanja spomenika u analizu čimbenika na kojima se temelje prostorni planovi. Također se naglašava potreba poticanja istraživanja temeljne metode planiranja kako bi se olak-

salo uključivanje spomenika u urbani i ruralni život te donijeli propisi koji osiguravaju koordinaciju zaštite i prostornog planiranja.⁶⁰

- Europska konvencija o zaštiti arheološkog naslijeđa⁶¹ [London, 1969.] prva je europska povelja koja se izdvojeno bavi zaštitom arheološkoga naslijeđa. Konvencija je poglavito usmjerena na sprječavanje ilegalnih iskopavanja i trgovine arheološkim predmetima te obvezuje na primjenu znanstvenih metoda istraživanja. Konvencija ističe potrebu određivanja prostornih granica unutar kojih se provodi zaštita nalazišta i područja od arheološkog interesa, kao i potrebu izrade državnih registara. Ističe se i potreba očuvanja arheoloških rezervi.⁶²

- Amsterdamska deklaracija⁶³ [1975.] temelji se na načelima *integralne zaštite (integrated conservation)*⁶⁴ koja zaštitu arhitektonškoga naslijeđa prepoznaje kao jedan od važnih ciljeva urbanističkog i prostornog planiranja te kao temeljni kvalitativni čimbenik u upravljanju prostorom. Ističe se potreba za stalnim dijalogom između urbanista i konzervatora, za izradom popisa zaštićenih područja te za uključivanjem zaštite u politiku regionalnog/prostornog planiranja.⁶⁵

- Europska povelja o arhitektonskom naslijeđu⁶⁶ [Strasbourg, 1975.] ističe da budućnost arhitektonskog naslijeđa ovisi o integraciji u život ljudi i o značenju koje se arhitektonskom naslijeđu pridaje u prostornim i urbanističkim planovima te planovima razvoja. Ističe se važnost poštivanja smještaja spomenika i načelo *integralne zaštite*, čime se zaštita postavlja kao jedan od glavnih elemenata promišljanja u urbanističkom i prostornom planiranju. Integralna zaštita između ostalih mjera uključuje i određivanje primjerenih novih namjena te mogućnost suvremenih arhitektonskih zahvata u povijesnim cjelinama, ali uz poštivanje postojećeg konteksta (proporcija, volumena, veličine i mjerila, tradicijskih materijala).⁶⁷

- Konvencija o zaštiti arhitektonskog naslijeđa Europe⁶⁸ [Granada, 1985.] temelji se na načelima integralne zaštite. Zaštita arhitektonškoga naslijeđa treba postati jedan od osnovnih ciljeva urbanističkog i prostornog planiranja. Konvencija dopušta izvlaštenje zaštićenih nekretnina i propisuje dostupnost (javni pristup) arhitektonskom naslijeđu, kojim se ne smije narušiti njegov arhitektonski i povijesni karakter, kao ni njegova okolina. Potrebno je promovirati mjere općeg unaprjeđenja okoline spomenika, grupa i područja.⁶⁹

- Preporuka R(89)5 koja se odnosi na zaštitu i unaprjeđenje arheološkog naslijeđa u kontekstu urbanističkog i prostornog planiranja⁷⁰ [1989.] prepoznaje probleme zaštite arheološkog naslijeđa u kontekstu povećane urbanizacije i velikih javnih radova. Preporuka smatra da zaštita i unaprjeđenje arheo-

59 Resolution 68 (12) on the active maintenance of monuments, groups and areas of buildings of historical or artistic interest within the context of regional planning

60 *** 2002: 183-185

61 European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage

62 *** 2002: 67-83

63 *Amsterdam Declaration* – Amsterdamska deklaracija usvojena je na Kongresu o europskoj arhitektonskoj baštini u sklopu *Europske godine arhitektonske baštine*. Deklaracija je odraz stručnih stajališta i nije ju donijelo Vijeće Europe kao međuvladina organizacija. Povezana je s donošenjem Europske povelje o arhitektonskom naslijeđu iste godine pa je u radu uvrštena u pregled dokumenata Vijeća Europe.

64 Integralna zaštita može se poistovjetiti s aktivnom zaštitom kako ju definira Tomislav Marasović, a neki autori koriste i prijevod cjelovita zaštita. Integralna zaštita podrazumijeva povećanje broja sudionika u procesu zaštite (ponajprije urbanista i prostornih planera), čime zaštita postaje izrazita multidisciplinarna djelatnost u kojoj uz konzervatorsku službu sudjeluju i stručnjaci iz drugih područja, te sira javnost. Načela integralne zaštite prvi su put definirana Amsterdamskom poveljom.

65 *** 2002: 363-371

66 European Charter of the Architectural Heritage

67 *** 2002: 195-198

68 Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe

69 *** 2002: 109-130

70 Recommendation No. R (89) 5 of the Committee of Ministers to member States concerning the protection and enhancement of the archaeological heritage in the context of town and country planning operations

loškog naslijeđa predstavlja čimbenik kulturnog i gospodarskog razvoja te potiče rast turizma. Ističe se potreba izrade aktualnih arheoloških popisnika/registara, baza podataka i karata kao preduvjeta njegove zaštite. U urbanističkom i prostornom planiranju mora se uzeti u obzir arheološko naslijeđe. Potrebno je osigurati sudjelovanje arheologa na svim razinama urbanističkog i prostornog planiranja, kao i konzultacije između arheologa, planera i investitora. Ako planirani građevni zahvat ima ozbiljan utjecaj na arheološko naslijeđe, potrebno je pravno i administrativno omogućiti izmjenu projekta. U proračunu radova treba povećati sredstva za *zaštitna arheološka istraživanja*⁷¹ (*rescue archaeology*) te *regulirati prava i obveze arheologa i investitora posebnim ugovorima (contractual policy)*.⁷²

- Europska konvencija o zaštiti arheološkog naslijeđa (revidirana)⁷³, Valletta [*Povelja s Malte*, 1992.], zamjenjuje Europsku konvenciju o zaštiti arheološkog naslijeđa iz 1969. godine. Obuhvaća brojne aspekte zaštite arheološkog naslijeđa, a temelji se na već usvojenom načelu integralne zaštite, koje podrazumijeva: sudjelovanje arheologa u politici planiranja i različitim etapama izrade planova te savjetovanje između arheologa, urbanista i planera. Zaštita arheološkog naslijeđa mora se odražavati u politici urbanističkog i prostornog planiranja. Pri izradi procjena utjecaja na okoliš moraju se uzeti u obzir i arheološka nalazišta zajedno s njihovim okolišem. Stručnim i pravnim propisima potrebno je omogućiti očuvanje, konzervaciju i održavanje arheološkog naslijeđa, prije svega *in situ*. Nadalje se kao mjera zaštite propisuje obveza uspostavljanja zaštićenih arheoloških područja, čak i ako nema vidljivih ostataka na zemlji ili pod vodom. U slučaju prezentacije arheološkog nalazišta potrebno je osigurati da njegovo otvaranje javnosti ne proizvede štetne posljedice na lokalitete i njihov okoliš.⁷⁴

- Povelja iz Verone o korištenju antičkih mjesta izvedbe⁷⁵ [1997.] nastala je u cilju bolje zaštite i korištenja uskog dijela nepokretnoga arheološkog naslijeđa. Povelja određuje načela i daje detaljne smjernice koje treba poštovati prilikom suvremenog korištenja antičkih građevina, kao što su teatri, amfiteatri i cirkusi.⁷⁶

- „Arheologija i urbani projekt” – Europski propis dobre prakse⁷⁷ [2000.] jest dokument nastao u cilju unaprjeđenja zaštite europskoga nepokretnoga arheološkog naslijeđa u gradovima. Dokument upozorava na važnost uključivanja elemenata prošlosti u stvaranju grada budućnosti. Zaštita graditeljskog naslijeđa i suvremeno stvaralaštvo ne smiju se smatrati nepomirljivima. Unaprjeđenje zaštite prepoznaje se u koordinaciji između planera, arheologa i investitora. Dokument kroz broj-

ne smjernice posebno određuje odnose dionika: ulogu javne uprave i planera, ulogu arhitekata i investitora te ulogu arheologa u procesu zaštite.⁷⁸

- Europska konvencija o krajoliku⁷⁹ [Firenza, 2000.] posvećena je zaštiti, upravljanju i planiranju krajolika. Povelja prepoznaje krajolik kao temeljnu sastavnicu prirodnog i kulturnog naslijeđa Europe. Potiče se multidisciplinarni pristup identifikaciji, istraživanju i vrjednovanju krajolika s ciljem održivog razvoja što se temelji na uravnoteženom i harmoničnom odnosu između društvenih potreba, gospodarskih aktivnosti i vrijednosti okoliša.⁸⁰

- Okvirna konvencija Vijeća Europe o vrijednostima kulturnog naslijeđa za društvo⁸¹ [*Faro konvencija*, 2005.] naglašava vrijednost i mogućnosti razboritoga korištenja kulturnog naslijeđa kao resursa održivog razvoja i vrsnoće života. Konvencija ističe da svi imaju pravo na korištenje kulturnog naslijeđa, a ljudi i ljudske vrijednosti trebaju postati središnji čimbenik proširene i međudisciplinarnе koncepcije kulturnog naslijeđa. Konvencija donosi i novi, prošireni koncept kulturnoga naslijeđa – kulturni okoliš (*cultural environment*) koji obuhvaća kulturne vrijednosti u najširem smislu (materijalne, nematerijalne i duhovne).⁸²

ARHEOLOŠKO NASLIJEĐE I PROSTORNO I URBANISTIČKO PLANIRANJE U HRVATSKOJ

ARCHAEOLOGICAL HERITAGE AND PHYSICAL AND URBAN-PLANNING IN CROATIA

Analizom nacionalnih stručnih dokumenata (donesenih od 1960-ih godina do sredine 1980-ih), koji reguliraju pristup zaštiti kulturno-povijesnoga i arheološkoga naslijeđa, razvidno je da u Hrvatskoj postoji promišljanje zaštite u skladu s načelima *integralne zaštite*. Od četiriju izdvojenih dokumenata koji obuhvaćaju i urbanističko-prostorni as-

⁷¹ Misli se na istraživanja koja su pokrenuta drugim potrebama (građevnim radovima) izvan uzega arheološkoga akademskog interesa. Istraživanja su određena ograničenim obuhvatom, vremenskim rokom i financijskim sredstvima.

⁷² *** 2002: 236-241

⁷³ European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (revised)

⁷⁴ *** 2002: 131-150

⁷⁵ Verona Charter on the Use of Ancient Places of Performance

⁷⁶ *** 2002: 372-379

⁷⁷ Archaeology and the urban project: A European code of good practice

⁷⁸ *** 2002: 380-386

⁷⁹ European Landscape Convention

⁸⁰ Arheološka nalazišta i predjeli cine sastavni dio (kulturnog) krajolika. [*** 2002: 151-174]

⁸¹ Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society

⁸² <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/meunarodni/328922.html>

pekt zaštite nijedan nije isključivo posvećen problematiki zaštite arheološkog naslijeđa, ali se oni, bilo svojim dijelom ili posredno, odnose na tu problematiku unutar zaštite ukupnoga kulturno-povijesnoga/graditeljskog naslijeđa. Svi prikazani dokumenti nastali su u doba bivše države (SFRJ).

- Savjetovanje „Urbanizam i zaštita spomenika kulture” [Split, 1962.] prije istovrsnih međunarodnih dokumenata o zaštiti prepoznaje spomenike kulture (regionalne cjeline, urbane i ruralne aglomeracije i pojedinačne spomenike) kao čimbenike razvoja koji trebaju postati sastavni dio prostornog, regionalnog i urbanističkog planiranja. Ističe se potreba za uključivanjem povijesnih jezgri gradova u suvremeni život jer je to najučinkovitiji način njihove zaštite. Urbanističkim planovima potrebno je rješavati odnos povijesnih jezgara s naseljem/gradom. Spomenički je potencijal potrebno sagledati i vrjednovati i sa stajališta prostornih regionalnih cjelina u prostornim planovima, a spomenici kulture prepoznati su kao važan čimbenik razvoja turizma. Arheološkim ostacima od izuzetne vrijednosti u urbanim cjelinama preporuča se dati prednost gdje je god to moguće. Predlaže se da se prema njima prilagodi nova izgradnja. Na područjima s arheološkim cjelinama arheologe je potrebno uključiti već pri izradi programa suvremene izgradnje, kao i prilikom revizije konačnog projekta. Arheološku dokumentaciju treba koristiti kao ravnopravan dio podloga za izradu projekata obnove i razvoja naselja i područja. Postojeće i buduće planove potrebno je uskladiti s arheološkim nalazima prema njihovoj vrijednosti i značenju, a u cilju uređenja arheoloških nalazišta preporuča se njihova prezentacija.⁸³

- Stalna konferencija gradova Jugoslavije: Konstatacije i prijedlozi za zaštitu spomenika kulture u gradovima [Ohrid, 1967.] ističe važnost povezivanja službi zaštite s urbanističkim službama u svim etapama rada. Naglašava se da suvremeni razvoj gradova

zahtijeva službu zaštite koja će zajedno s planerima i lokalnom vlasti skrbiti o usklađivanju zaštite spomenika i ambijenta sa suvremenim životom gradova. Radi što potpunijeg vrjednovanja, a time i zaštite ukupnih spomeničkih vrijednosti, potrebno je kulturno naslijeđe u urbanističkim planovima sagledati i vrjednovati sa stajališta zaokruženih prostornih cjelina na načelima aktivne zaštite koja osim konzervacije podrazumijeva i određivanje odgovarajuće namjene.⁸⁴

- Splitska deklaracija [1971.] ističe zaštitu spomenika, cjelina i mjesta kao prvovažni zadatak uravnoteženog razvoja. Naglašava se važnost revitalizacije kulturnoga naslijeđa osiguravanjem funkcije u suvremenom gradu te uključivanja naslijeđa u planove lokalnog i regionalnog uređenja od početka njihove izrade.⁸⁵

- Osnove dugoročne projekcije zaštite i uređenje prirodne i graditeljske baštine Jugoslavije [1984.] jest dokument izraden na temelju inicijative za posebnu akciju zaštite i uređenja prirodnog i graditeljskog naslijeđa koju je pokrenuo *Savjet za čovjekovu sredinu i prostorno uređenje* 1975. godine.⁸⁶ Cilj je bio stvoriti uvjete za uključivanje zaštićenoga prirodnog i graditeljskog naslijeđa u društvene, urbanističke i prostorne planove te uključivanje naslijeđa u *Dugoročni plan Jugoslavije do 2000. godine*. Analiza postojećih prostornih i urbanističkih planova pokazala je da zaštita i uređenje prirodnog i graditeljskog naslijeđa nisu još uvijek dovoljno uključeni u planski postupak u cjelini te da su vrlo rijetko istaknuti kao čimbenik pri utvrđivanju ciljeva razvoja. U smjernicama se naglašava važnost suradnje svih dionika u zaštiti, uključivanje naslijeđa u planiranje i uređenje prostora te potreba za izradom opće planerske metode za prirodno i graditeljsko naslijeđe. Ističe se i potreba za izvršavanjem obveza koje proizlaze iz potpisanih međunarodnih konvencija iz tog područja.⁸⁷

U suvremenom razdoblju (od 1991. godine) pojam i problematika integralne zaštite nije se dodatno obrađivala u stručnim dokumentima o zaštiti na nacionalnoj razini.⁸⁸ Međutim, osnovna načela integralne zaštite (*integralna aktivna zaštita*) ugrađena su u dva strateška prostorno-planska dokumenta: *Strategiju prostornog uređenja Republike Hrvatske* (1997.) i *Program prostornog uređenja Republike Hrvatske* (1999.). *Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015.*, ponajprije usmjerena na održivo gospodarsko korištenje kulturnog naslijeđa, navodi *integralni pristup* i suradnju stručnjaka, između ostalih i prostornih planera, kao jednu od niza *potreba radi unaprjeđenja održivog korištenja graditeljskog naslijeđa*, ali ga posebno ne obrađuje.⁸⁹ *Izješce o stanju u prostoru Republi-*

⁸³ MARASOVIĆ, 1983: 130-133

⁸⁴ MARASOVIĆ, 1983: 136-138

⁸⁵ MARASOVIĆ, 1983: 141-144

⁸⁶ Određene su tri etape projekta na saveznoj razini SFRJ: izrada popisa baštine zaštićene do kraja 1976. godine (I. etapa), usklađivanje definicija, metode vrjednovanja, kategorija, režima i postupaka zaštite (II. etapa) te izrada *Dugoročne projekcije zaštite i uređenja prirodne i graditeljske baštine Jugoslavije* (III. etapa).

⁸⁷ *** 1984.

⁸⁸ Osim posredno ratifikacijom pojedinih međunarodnih konvencija koje ističu nacelo integralne zaštite.

⁸⁹ Strategija korištenje kulturnog naslijeđa promatra kroz dva oblika: kulturni turizam i poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini. Metoda *integralne zaštite* nije prepoznata niti istaknuta kao temeljna pretpostavka upravo za ostvarivanje cilja održivog korištenja nepokretnoga kulturnog naslijeđa. Integralna se zaštita ne navodi među strateškim ciljevima, posebnim ciljevima i mjerama ove strategije. [*** 2011.]

ke Hrvatske 2008.-2012. u poglavlju *Zaštita i očuvanje kulturnih dobara* navodi potrebu međusektorske suradnje „u cilju uspostave integralnog procesa i standardiziranja postupaka povezivanja prostornog planiranja i zaštite i korištenja ukupne nacionalne kulturne baštine”,⁹⁰ *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* i *Zakon o prostornom uređenju i gradnji* – kao važeca zakonska regulativa na ovome području – ne određuju, odnosno ne reguliraju niti rabe pojam *integralne zaštite* kao multidisciplinarne metode rada na unaprjeđenju stanja i korištenja kulturno-povijesnog naslijeđa. Oba zakona samo propisuju obvezu uključivanja konzervatorskih mjera i uvjeta zaštite kulturno-povijesnog naslijeđa (uključujući arheološko) u sadržaj svih prostornih i urbanističkih planova.⁹¹ *Zakon o zaštiti okoliša* (2013.) ističe *načelo cjelovitog pristupa* koje podrazumijeva da se prilikom izrade planova prostornog uređenja posebno uzima u obzir primjerenost zahvata, među ostalim i s obzirom na kulturnu baštinu, te *načelo suradnje* svih dionika u cilju zaštite okoliša, koji u svojoj definiciji obuhvaća i kulturnu baštinu, ali ih podrobnije ne regulira niti određuje.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

U razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata do danas prisutan je stalni razvoj u shvaćanju zaštite kulturno-povijesnog, a time i arheološkog naslijeđa u međunarodnim dokumentima. Određenje naslijeđa proširilo se od pojedinačnih spomenika do velikih prostornih cjelina (ruralna baština, povijesni vrtovi i perivoji, povijesni gradovi, podvodno arheološko naslijeđe, kulturni krajolik, nematerijalna baština) pa danas obuhvaća ukupni okoliš sa svim materijalnim i nematerijalnim sastavnicama – koncept kulturnog okoliša (*cultural environment*). Zaštita kulturno-povijesnog naslijeđa tako postaje složeno multidisciplinarno područje koje obuhvaća i područje urbanističkog i prostornog planiranja. Već od 1960-ih godina javljaju se u međunarodnim dokumentima prva stajališta o potrebi i važnosti integracije zaštite naslijeđa s prostornim i urbanističkim planiranjem – *Preporuka o zaštiti ljepote i karaktera pejzaža i predjela* (1962.), *Preporuka o zaštiti spomenika kulture ugroženih izvođenjem javnih i privatnih radova* (1968.), *Rezolucija (68)12 o aktivnom održavanju spomenika, grupa i područja građevina povijesnog i umjetničkog značaja u kontekstu regionalnog planiranja* (1968.) – koji se naglašavaju do danas. Ta su shvaćanja na europskom planu općeprihvaćena u konceptu integralne zaštite definiranom 1970-ih godina (*Amsterdamska deklaracija* 1975., *Okvirna konvencija o*

arhitektonskom naslijeđu 1975., *Preporuka o zaštiti tradicijskih cjelina i njihovoj ulozi u suvremenom životu* 1976.).

Za suvremenu su zaštitu arheološkoga naslijeđa osim općeg načela integralne zaštite iznimno važna dva međunarodna dokumenta – *Povelja o zaštiti i upravljanju arheološkim naslijeđem* (1990.) i *Europska konvencija o zaštiti arheološkog naslijeđa (revidirana)* (1992.), koji usmjeravaju suvremena stajališta i načela zaštite arheološkog naslijeđa, gdje se posebno propisuje obveza zaštite i očuvanja arheološkog naslijeđa *in situ*.

Hrvatska bilježi dugu tradiciju promišljanja zaštite kulturno-povijesnog i arheološkog naslijeđa u kontekstu urbanističkog i prostornog planiranja, koja počinje još u 1960-im godinama i anticipira brojna načela zaštite koja su poslije prihvaćena na međunarodnom planu. Nažalost, takva teorijska stajališta i načela neravnomjerno su se prihvaćala i provodila u praksi, a nisu bila ni jasno ugrađena u zakonske i podzakonske dokumente. Nakon promjene političkog sustava i dvadeset godina prilagodbe novim uvjetima (tranzicije) u Hrvatskoj su načela integralne zaštite, kao interdisciplinarne metode rada koja u proces zaštite uključuje i urbaniste i prostorne planere (specifična planerska metoda i prostornoplanske mjere zaštite), nedovoljno vrjednovana i određena te se nesustavno provode u procesu urbanističkog i prostornog planiranja. Stoga se zaključuje da ih je potrebno ponovno osvijestiti i primijeniti u provedbi te zakonski i stručno jasno odrediti u skladu sa suvremenim načelima zaštite kulturnog naslijeđa.

Nedvojbena je potreba daljnjih istraživanja te problematike u Hrvatskoj, posebice s urbanističko-planerskog motrišta, i to poglavito u odnosu na: 1) zakonodavstvo, 2) izobrazbu na svim razinama, 3) interdisciplinarnu suradnju, 4) obveze koje proizlaze iz potpisanih međunarodnih konvencija, 5) održivi razvoj i 6) istraživanje urbanističke metode unaprjeđenja i korištenja te prostorne i funkcionalne integracije kulturno-povijesnog i arheološkog naslijeđa u aktivni prostor čovjekova življenja.

⁹⁰ *** 2013: 148. Potreba suradnje prostornih planera i službe zaštite kulturnog naslijeđa te promicanje aktivne zaštite kulturnih dobara za društvene i gospodarske potrebe navodi se u *Izjescu o radu Savjeta prostornog uređenja RH* 2004.-2007.

⁹¹ U razmatranju teme treba istaknuti i to da važeći *Zakon o prostornom uređenju i gradnji* više ne obvezuje na izradu prostornih planova za zaštićene kulturno-povijesne cjeline, na koji je obvezivao zakon SR Hrvatske (1980.), a *Zakonom o izmjeni i dopuni Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* 2009. zbog usklađenja sa *Zakonom o prostornom uređenju i gradnji* izbačen je članak koji je obvezivao na izradu urbanističkog plana uređenja za zaštićene kulturno-povijesne cjeline.

TABL. I. ANALIZIRANI MEĐUNARODNI I NACIONALNI DOKUMENTI O ZAŠTITI, KOJI UKLJUČUJU PROSTORNI ASPEKT ZAŠTITE ARHEOLOŠKOG NASLIJEĐA

TABLE I. THE ANALYSED INTERNATIONAL AND NATIONAL PROTECTION-RELATED DOCUMENTS INCLUDING A SPATIAL ASPECT OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE PROTECTION

	UNESCO	ICOMOS	VIJEĆE EUROPE	HRVATSKA	OSTALO
1931.					Atenska povelja o restauraciji povijesnih spomenika
1954.			Europska kulturna konvencija		
1956.	Preporuka o međunarodnim nacelima koja treba primjenjivati pri arheološkim iskapanjima				
1962.	Preporuka o zaštiti ljepote i karaktera pejzsaza i predjela			Savjetovanje: Urbanizam i zaštita spomenika kulture	
1964.		Međunarodna povelja o zaštiti i restauraciji spomenika i mjesta			
1967.				Stalna konferencija gradova Jugoslavije: Konstatcije i prijedlozi za zaštitu spomenika kulture u gradovima	
1968.	Preporuka o zaštiti spomenika kulture ugroženih izvođenjem javnih i privatnih radova		Rezolucija (68)12 o aktivnom održavanju spomenika, grupa i područja građevina povijesnog i umjetničkog značaja u kontekstu regionalnog planiranja		
1969.			Europska konvencija o zaštiti arheološkog naslijeđa		
1971.				Splitska deklaracija	
1972.	Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine				
1975.			Europska povelja o arhitektonskom naslijeđu		Amsterdamska deklaracija
1976.	Preporuka o zaštiti tradicijskih cjelina i njihovoj ulozi u suvremenom životu				
1979.-1999.		Povelja iz Burre			
1984.				Osnove dugoročne projekcije zaštite i uređenja prirodne i graditeljske baštine Jugoslavije	
1985.			Konvencija o zaštiti arhitektonskog blaga Europe		
1987.		Povelja o zaštiti povijesnih gradova i urbanih područja			
1989.			Preporuka R(89)5 koja se odnosi na zaštitu i unaprjeđenje arheološkog naslijeđa u kontekstu urbanističkog i prostornog planiranja		
1990.		Povelja o zaštiti i upravljanju arheološkim naslijeđem			
1992.			Europska konvencija o zaštiti arheološkog naslijeđa (revidirana)		
1994.		Dokument o autentičnosti iz Nare			
1997.			Povelja iz Verone o korištenju antičkih mjesta izvedbe		
2000.			Arheologija i urbani projekt – europski propis dobre prakse		
2000.			Europska konvencija o krajoliku		
2005.		Deklaracija o zaštiti smjestaja spomenika, mjesta i područja iz XI ^a ana	Okvirna konvencija Vijeća Europe o vrijednostima kulturnog naslijeđa za društvo		
2008.		Deklaracija o zaštiti duha mjesta iz Quebeca			
2008.		Icomosova povelja o interpretaciji i prezentaciji mjesta kulturnog naslijeđa			
2011.	Preporuka o povijesnim gradskim krajolicima	Načela čuvanja i upravljanja povijesnim gradovima i urbanim područjima iz Vallette			
2011.		Deklaracija o naslijeđu kao pokretaču razvoja iz Pariza			

Tumač:
sivo: dokumenti koji se odnose isključivo na arheološko naslijeđe
podebljano: pravno obavezuje međunarodne konvencije

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. ANTOLOVIĆ, J. (2009.), *Zaštita i očuvanje kulturnih dobara*, Hadrian, Zagreb
2. BRGULJAN, V. (1985.), *Međunarodni sistem zaštite kulturnih i prirodnih dobara*, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Beograd / Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb / Koordinacioni odbor republičkih i pokrajinskih zavoda za zaštitu spomenika kulture i zavoda za zaštitu prirode SFRJ, Zagreb
3. DEMAS, M. (1995.), *Summary of Charters Dealing with the Archaeological Heritage*, u: *The Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region*, The Getty Conservation Institute: 151-153, Los Angeles
4. FEILDEN, B. M. (1981.), *Uvod u konzerviranje kulturnog naslijeđa*, Društvo konzervatora Hrvatske, Zagreb
5. FEILDEN, B. M.; JOKILEHTO, J. (1993.), *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*, ICCROM, Rim
6. KRSTIĆ, B. (1990./2010.), *Spomenička baština svjedočanstvo i budućnost prošlosti – Tematska enciklopedija*, Autor / Synopsis Sarajevo / Synopsis Zagreb / JP Službeni glasnik Beograd
7. MARASOVIĆ, T. (1979.), *Zaštita i uređenje graditeljskog naslijeđa*, u: *Čovjekova okolina u prostornom planiranju – savjetovanje*, Opatija
8. MARASOVIĆ, T. (1983.), *Zaštita graditeljskog naslijeđa*, Društvo konzervatora Hrvatske / Sveučilište u Splitu – Filozofski fakultet u Zadru / Sveučilište u Zagrebu – Arhitektonski fakultet, Split
9. MARASOVIĆ, T. (1985.), *Aktivni pristup graditeljskom naslijeđu*, Sveučilište u Splitu – Filozofski fakultet u Zadru / Društvo konzervatora Hrvatske / Sveučilište u Zagrebu – Arhitektonski fakultet, Split
10. OKAWA, N. (2002.), *Historic conservation now needs re-examination of its basic concepts*, u: 13th ICOMOS General Assembly and Scientific Symposium: „Estrategias relativas al patrimonio cultural mundial. La salvaguarda en un mundo globalizado. Principios, practicas y perspectivas”, Madrid
11. PIKROVIĆ, J. (2010.), *Okvirna konvencija Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo – izazov za integriranu konzervaciju*, u: ICOR Međunarodno savjetovanje o konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti, Hrvatski restauratorski zavod: 363-367, Ludbreg
12. PRELOG, M. (1973.), *Prostor – vrijeme*, Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, Zagreb
13. RENFREW, C.; BAHN, P. (2008.), *Archaeology: Theories, Methods and Practice*, Fifth edition, Thames and Hudson, London
14. STARAC, A. (2011.), *Pula radanje grada*, Arheološki muzej Istre, Pula
15. SZMYGIN, B. (2002.), *A variety of conservation principles and methods – The basis of contemporary heritage preservation*, u: 13th ICOMOS General Assembly and Scientific Symposium: „Estrategias relativas al patrimonio cultural mundial. La salvaguarda en un mundo globa-

- lizado. Principios, practicas y perspectivas”, Madrid
16. VECCO, M. (2010.), *A definition of cultural Heritage: from the tangible to the intangible*, „Journal of Cultural Heritage”, 11: 321-324, Padova
17. VON TREUTZCHLER, W. (2005.), *The evolution of ‘cultural heritage’ in international law*, u: 15th ICOMOS General Assembly and International Symposium: „Monuments and sites in their setting – conserving cultural heritage in changing townscapes and landscapes”, 17.-21.10.2005., Xi'an
18. WILLEMS, W. J. H. (1998.), *Archaeology and heritage management in Europe: trends and developments*, „European Journal of Archaeology”, 1 (3): 293-311, London
19. WILLEMS, W. J. H. (2001.), *Archaeological heritage management and research*, u: *Quo vadis archaeologia? Whither European archaeology in the 21st century?*, Proceedings, European Science Foundation / Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish academy of Sciences / Foundation „Res Publica Multietnica”, Warsaw
20. ZIDDA, G. (2005.), *Archaeological excavation and conservation*, APPEAR Position Paper 3 [www.in-situ.be]
21. *** (1969.), *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb
22. *** (2001.), *Report on the situation of urban archaeology in Europe*, Council of Europe Publishing, Strasbourg
23. *** (2001.a), *English Heritage Policy Statement on Restoration, Reconstruction, and Speculative Recreation of Archaeological Sites including Ruins*
24. *** (2002.), *European cultural heritage (Volume I) Intergovernmental co-operation: collected texts*, Council of Europe Publishing, Strasbourg
25. *** (2002.a), *European cultural heritage (Volume II) A review of policies and practice*, Council of Europe Publishing, Strasbourg
6. *** (1999.), *Program prostornog uređenja Republike Hrvatske*
7. *** (2003.), *Hrvatska u 21. stoljeću Strategija kulturnog razvitka*, Ministarstvo kulture
8. *** (2007.), *Savjet prostornog uređenja Republike Hrvatske – Izvješće o radu 2004.-2007.*, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva
9. *** (2009.), *Memorandum iz Mošćenica*, ECOVAST hrvatska sekcija
10. *** (2011.), *Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015.*, Ministarstvo kulture RH, Zagreb
11. *** (2011.a), *Perspektive Prostornog razvoja Republike Hrvatske – zbornik radova znanstveno-stručnog skupa*, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva / HAZU / Hrvatska komora arhitekata
12. *** (2012.), *Arhitektonske politike Republike Hrvatske 2012.-2020. – Apolitika*
13. *** (2013.), *Izvješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske*, Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja
14. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, 151/03, 157/03-isp. pravak, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12 i 136/12)
15. Zakon o prostornom uređenju i gradnji (NN 76/07, 38/09, 55/11, 90/11, 50/12)
16. Zakon o zaštiti okoliša (NN 80/13)
17. Zakon o prostornom planiranju i uređenju prostora (NN SRH 54/80, 16/86)

INTERNETSKI IZVORI

INTERNET SOURCES

1. www.icomos.org [20.6.2013.]
2. whc.unesco.org [20.6.2013.]
3. www.nn.hr [12.9.2013.]
4. www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/ [20.6.2013.]
5. www.min-kulture.hr [20.6.2013.]
6. www.in-situ.be [8.4.2013.]
7. http://treaties.un.org/Pages/Overview.aspx?path=overview/definition/page1_en.xml [14.5.2013.]
8. http://hjp.novi-liber.hr [14.5.2013.]

IZVORI

SOURCES

DOKUMENTACIJSKI IZVORI

DOCUMENT SOURCES

1. PRELOG, M. (1967.), *Kulturna baština u prostornom planu Jadrana*, Urbanistički institut SR Hrvatske, Zagreb
2. *** (1977.), *Projekt o zaštiti čovjekove okoline u Jadranskoj regiji – završni izvještaj*, Ujedinjeni narodi – Vlada SFRJ Jugoslavije, Rijeka
3. *** (1984.), *Osnove dugoročne projekcije zaštite i uređenje prirodne i graditeljske baštine Jugoslavije*, Urbanistički institut SR Hrvatske, Zagreb
4. *** (1984.a), *Tretman prostorne karakteristike i strukture u planovima uređenja historijskog jezgra grada*, Stalna konferencija gradova Jugoslavije, Informativni bilten br. 308, Beograd
5. *** (1997.), *Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske*

KRATICE

ABBREVIATIONS

UNESCO – United Nations Educational, Science and Cultural Organization – Obrazovna, znanstvena i kulturna organizacija Ujedinjenih naroda
COE – Council of Europe – Vijeće Europe
ICOM – International Council of Museums – Međunarodni savjet za muzeje
ICOMOS – International Council of Monuments and Sites – Međunarodni savjet za spomenike i mjesta SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

IZVOR ILUSTRACIJE

ILLUSTRATION SOURCE

SL. 1. STARAC, 2011: 20

SAŽETAK

SUMMARY

SPATIAL AND URBAN-PLANNING ASPECTS OF PROTECTION OF IMMOVABLE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE

INTERNATIONAL AND NATIONAL PROTECTION-RELATED DOCUMENTS

The protection of the cultural heritage including the archaeological one as its integral part is based on a multidisciplinary approach encompassing also the fields of urban and spatial planning. Theoretical, professional, ethical, legal and scientific principles of protection are defined in numerous documents on an international level.

The analysis of the important international protection-related documents has served as a basis of this research paper which aims to look at the existing theoretical and legal starting points as a framework for the inclusion of the protection and enhancement of immovable archaeological heritage into urban and physical planning methodology. Special emphasis is laid on a need for further research with the aim to improve the existing and at the same time develop new methods of urban and physical planning in order to coordinate the goals of contemporary social and economic development with the protection of archaeological heritage. This research starts from a recognition of the archaeological heritage as a valuable resource in sustainable spatial development. Its protection, enhancement and usage contributes to the protection of a community's identity, contemporary creative endeavours as well as an overall social, economic and spatial development. The international system of the protection of the built heritage has its origin in the *First International Congress of Architects and Technicians of historic monuments* held in Athens in 1931 which issued the first international professional document on protection, *The Athens charter for Restoration of Historic Monuments*. The charter also covers the aspect of archaeological heritage protection pointing out some spatial aspects of protection.

Since 1954 the world international organization UNESCO has issued numerous documents on the protection of the cultural heritage. Six of them dealing with a spatial aspect of the archaeological heritage protection have been singled out for the purpose of this research. Only one of them, adopted by UNESCO in 1956, is entirely concerned with the archaeological heritage (*Recommendation on*

International Principles Applicable to Archaeological Excavations). In all other documents it is treated as a part of cultural, historic and built heritage. Among the analysed documents here, only the *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* from 1972 is legally binding for the signatory countries.

The world international professional organization ICOMOS (dedicated entirely to the issues of cultural heritage protection) has issued numerous documents on protection from the 1960s up to the present. Ten of them dealing with the spatial aspect of the archaeological heritage protection have been analyzed in this paper. One of these documents, entirely concerned with the archaeological heritage (*Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage*), was adopted in 1990 while the other analysed documents treat it as a part of the entire cultural, historic and built heritage. ICOMOS's documents are not legally binding. However, they provide a professional and theoretical basis for the protection of the cultural and historic heritage on an international level embracing all aspects of protection and various types of cultural heritage.

Since 1954 the Council of Europe as a European international organisation has issued a number of documents on the protection of the cultural, historic and built heritage. Twelve of them focusing on the spatial aspect of the archaeological heritage protection have been singled out for analysis in this paper. Five of them are entirely concerned with the archaeological heritage (*European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage, Recommendation R(89)5 concerning the protection and enhancement of the archaeological heritage in the context of town and country planning operations, European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (revised), Verona Charter on the Use of Ancient places of Performance and Archaeology and urban project: A European code of good practice*). All other analysed documents indirectly refer to it as an integral part of the cultural heritage protection. Four conventions (*Convention for the protection of the Archi-*

tectural Heritage of Europe, European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (revised), European Landscape Convention and Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society) are legally binding for the European signatory countries. Such a large number of documents dedicated to this issue indicates that the Council of Europe has recognized the archaeological heritage as a very important resource that needs to be protected and legally regulated.

The analysis of the Croatian national documents (adopted between 1960s and mid 1980s), concerned with the issue of the cultural, historic and archaeological heritage protection, proves the existence of a concept of protection in Croatia in accordance with the principles of an integrated protection. None of the four documents, which are singled out in this paper due to their relevance in terms of urban and physical planning as an aspect of protection, is entirely dedicated to the issue of the archaeological heritage protection. However, they partly or indirectly address this issue within a general framework of cultural, historic and built heritage protection. All documents presented here were produced in the period of the former Yugoslavian state. In the period marked by the major changes of the political system followed by twenty years of adaptation to new circumstances, it can be stated that in Croatia the principles of integrated protection – understood as an interdisciplinary methodology including urban and physical planners in the protection process (a specific planning method and protection measures in terms of urban and physical planning) – are in Croatia insufficiently evaluated and defined. They are not systematically implemented within the framework of urban and physical planning. A conclusion that may be drawn here is that an effort should be made to raise general awareness of this issue leading ultimately to practical implementation. In addition, they should be legally and professionally clearly determined in accordance with the contemporary principles of the cultural heritage protection.

MARKO RUKAVINA

MLADEN OBAD ŠĆITAROCI

KSENİJA PETRIĆ

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

MARKO RUKAVINA, dipl.ing.arh., znanstveni je novak-asistent, doktorand na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Dr.sc. **MLADEN OBAD ŠĆITAROCI** redoviti je profesor Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, voditelj znanstvenoistraživačkog projekta „Urbanističko i pejzažno naslijeđe Hrvatske kao dio europske kulture“. [www.scitaroci.hr]

Mr.sc. **KSENİJA PETRIĆ**, dipl.ing.arh., magistar znanosti iz područja graditeljskoga naslijeđa, viša je savjetnica u Ministarstvu kulture, Konzervatorski odjel u Zagrebu, doktorand na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

MARKO RUKAVINA, Dipl.Eng.Arch., research and teaching assistant, Ph.D. student at the Faculty of Architecture of the University of Zagreb.

MLADEN OBAD ŠĆITAROCI, Ph.D., full professor at the Faculty of Architecture in Zagreb, head of the scientific research project "Urban and landscape heritage of Croatia as part of European culture". [www.scitaroci.hr]

KSENİJA PETRIĆ, Dipl.Eng.Arch., M.Sc. in built heritage, senior adviser in the Ministry of Culture, Conservation Department in Zagreb, Ph.D. student at the Faculty of Architecture of the University of Zagreb.

